

Traps »Danmark« om Vardehus

En imødegåelse.

Af landsarkivar Carl Lindberg Nielsen, Odense.

I.

Traps fremstilling.

I sidste udgave af Traps »Danmark« omtales Lastebanken og de andre voldsteder ved Varde således (5. udg., 9. bd., side 722):

Som ovenfor nævnt lå Vardehus ved åen vest for byen. To voldsteder, som lå på begge sider af åen, betegnes i Resens Atlas som slottets skanser og omtales også i Pontoppidans Atlas, men er nu forsvundet; det, der lå nord for åen, sløjfedes i 1. halvdel af 1800-tallet, da åløbet reguleredes; det andet spores endnu syd for åen som en rund høj, Last- eller Laksegårdsbanken, ca. 35 m i tværmål, 15 m høj, der vistnok tidligere har været en holm i åen. Ved en undersøgelse 1935 fandtes midt på banken en stenbrolægning og på den nordøstlige halvdel et bygningsfundament, bestående af kampesten, afvekslende med svært egetømmer. Intet fund taler imod, at det er denne borg, der ødelagdes 1439. Det er muligt, at slottet i en periode har ligget her; men ellers udpeges som borgtomten et sted vest for den nordlige skanse, hvor der på Pontoppidans Atlas' tid sås tomter af slottet, ligesom der var spor af volde og grave. I slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet blev banken planeret, hvorved der fandtes rester af en bygning af egetømmer.

☆

Omtalen af de faktiske forhold er ikke korrekt, til dels selvmodsigende.

II.

Fejl i Traps fremstilling.

Det er en *selvmodsigelse* først at erklære, at de to voldsteder, der i Resens Atlas og Pontoppidans Atlas betegnes som slottets skanser, er forsvundet og bag-efter fortælle, at den sydlige banke »spores« som en høj, Lastebanken, ca. 35 meter i tværmål, 15 meter i højden. Det er *forkert*, at den nordlige banke sløjfedes i 1. halvdel af 1800-tallet. Det skete 1856-57 (Varde havnekommissions deliberationsprotokol). Ved en uddybning af Varde å 1937 gik gravemaskinen gennem de rester, der var tilbage. Det er *misvisende* at anvende udtrykket »spores« om en banke, der ifølge Trap er 35 meter i længde og ca. 15 meter i højde. For øvrigt er Traps højdeangivelse *forkert*. En tegning udført 1935 af landinspektør H. B. Pedersen i Varde (se »Fra Ribe Amt« 1936, side 28) viser, at den sydlige banke Lastebankens højeste punkt ligger ca. 6¼ meter over vandspejlet (ikke 15 meter).

Det er *forkert*, at en banke vest for den nordlige »skanse« blev planeret i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet, hvorved der fandtes rester af en bygning af egetømmer. Det er rigtigt, at der i en banke ved Varde er fundet en egetræsbygning. Men Trap placerer banken *helt forkert* og årstallet for fundet er *delvis forkert*. Traps kilde er »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, 2. række, 2. bind, hvor der side 341-343 er aftrykt en indberetning fra krigsråd Peder Landrup om, hvordan han på sin jord ved Varde har planeret en banke og derved fundet rester af en underjordisk bygning af egetømmer. Ind-

beretningen er fra 1808. Det må antagelig være derfra, at Trap ved *unøjagtig læsning* har fået den *forkerte* opfattelse, at en del af planeringen fandt sted i begyndelsen af 1800-tallet. I aftrykket af indberetningen står der, at planeringsarbejdet fandt sted 1777 og 1789. Men her foreligger en trykfejl. Den originale indberetning i Nationalmuseets arkiv viser, at de rigtige årstal er 1788 og 1789. – Trap præciserer ikke nærmere, hvor Landrups banke har ligget. »Et sted vest for den nordlige skanse,« siger forfatteren, der, hvor Vardehus ifølge en tradition, der går tilbage til Resen, skal have ligget, det vil sige, omtrent hvor den nuværende Dronning Margrethes Vej slår et knæk på omtrent 90 grader. Dette sted kaldtes tidligere Højmarkerne, og her mente man fra Resens Atlas indtil udgravningen 1935, at slottet havde stået. Der er hertil blot at sige, at netop det jordstykke har Landrup aldrig ejet. Hans jord må søges på et helt andet sted. Den 26. september 1787 blev Kongsgårdsmarken ved Varde solgt ved auktion. I forvejen havde landinspektør D. Wesenberg tegnet et kort over Gårdsmarken. Originalen findes som bilag til Rentekammerets landvæsenskontors journal 2. b. nr. 339 år 1787. Det findes gengivet i »Fra Ribe Amt« 1936, side 20. Kopier af dokumenterne vedrørende udstykningen er samlet af universitetsbibliothekar Peder Goth Thorsen, der var født 1811 i Varde. De findes nu på Det kongelige Bibliothek (Additamenta 617 a in 4°) og viser, at Landrup købte de 2 parceller, der på udstykningskortet er mærket I og II. Her på parcel I, vest for det gamle Pramsted og vest for det yderste af den nuværende bebyggelse, lå ifølge udstykningskortet den banke – »Skantz« kaldes den på kortet – som Landrup gav sig i lag med at jævne allerede året efter, at han havde købt et stykke af Gårdsmarken. Om-

ridset af denne »Skantz« vest for Pramstedet kunne skelnes i engen i hvert fald endnu i 1935.

III.

De faktiske forhold.

Beliggenheden af de lokaliteter, der er omtalt i det foregående, kan påvises den dag i dag, for de flestes vedkommende ikke omtrentligt, men ganske nøjagtigt. For at tydeliggøre beliggenheden gengives her atter udstykningskortet fra 1787, som første gang er trykt i »Fra Ribe Amt« 1936, men denne gang således, at de i det foregående nævnte voldsteder er angivet på kortet med tekst og pile (se kortet side 392).

A er Lastebanken, som stadig knejser over de lave enge. B angiver beliggenheden af det voldsted, som blev gennemskåret 1856–57. C betegner den omtrentlige beliggenhed af slottet ifølge Resen. Med D angives den omtrentlige beliggenhed af slottets ladegård ifølge Resen. Resens angivelser af slottets og dets ladegårds beliggenhed (C og D) vil blive gjort til genstand for nærmere omtale i afsnit V. Den banke, Peder Landrup planerede 1788–89, er betegnet ved E. Endelig skal der ifølge professor P. G. Thorsens optegnelser*) også have ligget en banke på Gaasholmen, her mærket F. Den skal være blevet borttaget ca. 1817–20; men noget sikkert om den vides ikke (se »Fra Ribe Amt« 1936, side 23–27).

Således er de faktiske forhold, som overhovedet ikke kan diskuteres.

Det indrømmes, at den, der ikke har færdedes på disse steder fra barnsben af, let gør sig skyldig i forvekslinger. Det er det, forfatteren af stykket om Var-

*) Additamenta 617 a in 4°.

dehus i Trap har gjort. Udstykningskortet med de påførte oplysninger skulle for fremtiden gøre det lettere at orientere sig.

IV.

Resultatet af udgravningen af Lastebanken 1935.

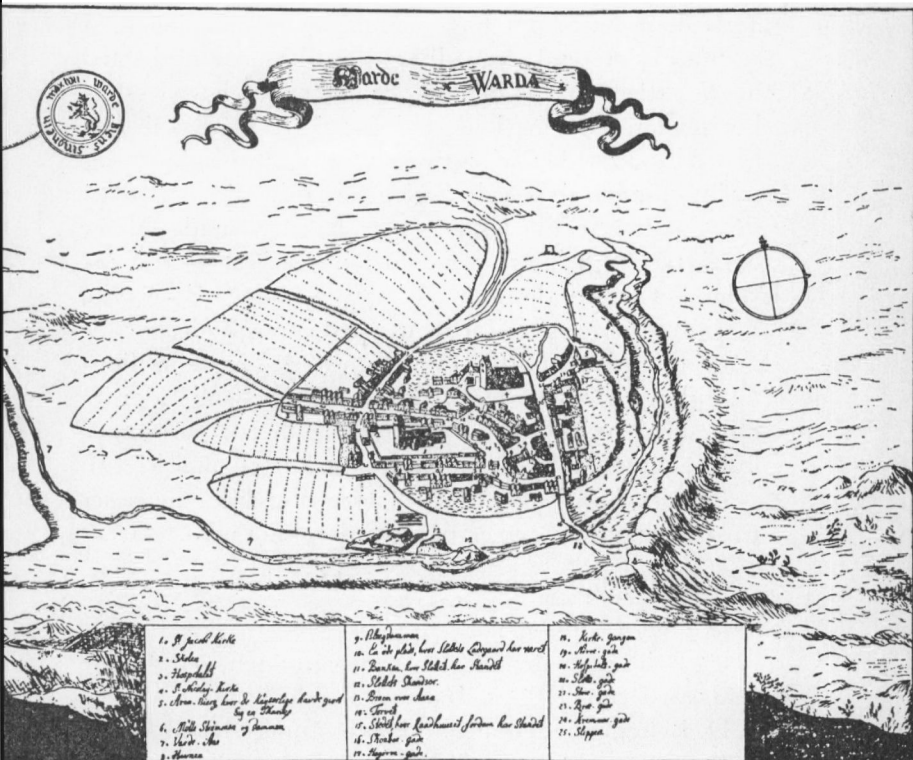
En udgravning i 1935 af Lastebanken godtgjorde, at der her havde ligget en bygning. De fundamenter, der blev blotlagt, viste, at bygningen har målt 6,90 meter i bredden og ca. 16,90 meter i længden. Desuden blev der fundet en lang række genstande, som der er gjort rede for i »Fra Ribe Amt« 1936, side 29–38, deriblandt mønter, en spydspids, 4 armbrøstbolte og rhinsk stentøj. Samtlige fund blev undersøgt af Nationalmuseet, der fastslog, at mønterne var fra ca. 1422, at ingen af de fundne genstande behøvede at være yngre end 1439, og at de på den anden side ikke var ældre end 1300. Sammenholdes det med den kendsgerning, at et slot ved Varde blev ødelagt 1439 (se »Fra Ribe Amt« 1930, side 543–547), kan der ingen fornuftig tvivl være om, at Vardehus har stået på Lastebanken (efter 1935 ofte kaldet Slotsbanken) fra ca. 1300 til 1439.

V.

Resens angivelse af slottets beliggenhed sammenlignet med udgravningens resultater.

Ifølge Resens Atlas lå Vardehus på det sted, som på udstykningskortet er mærket C, og dets ladegård vest derfor ved mærket D. Lige indtil udgravningen 1935 var det den almindelige antagelse.

Men hvis det står fast, at det i 1439 ødelagte Vardehus har stået på Lastebanken (på udstykningskortet mærket A), kan det så rime sammen med Resens rids

Varde efter Resens Atlas.

af Varde, der angiver, at slottet har ligget på det punkt på udstykningskortet, der er mærket C?

På Læstebanken rejstes der efter 1439 ikke nogen ny bygning. Lensmanden eller hans foged residerede for fremtiden på Varde Ladegård, der midt i det 16. århundrede gik over i privat eje. Hovedbygningen til Varde Ladegård stod endnu 1625*). Knap 40 år efter, nemlig 1661, da Resens kort må antages at være teg-

*) Carl Lindberg Nielsen: »Varde Bys Historie«. 1942. Side 176.

net*), kan det næppe have været glemt, hvor den 1625 endnu eksisterende hovedbygning til Varde Ladegård havde stået. Med dennes beliggenhed har Resens korttegner vidst besked. Ud fra dette kendskab har han da draget den fejlagtige slutning, at der, hvor hovedbygningen til Varde Ladegård lå, havde også det i 1439 ødelagte Vardehus stået. På den måde bliver det forståeligt, hvorfor Resen har placeret Vardehus, som sket er. Og det må være Varde Ladegård og ikke det i 1439 ødelagte Vardehus, der var rudera af endnu ved midten af det 18. århundrede, og som Pontoppidan ligeledes identificerer med det gamle Vardehus, medens økonomibygningerne hertil anbringes lidt længere mod vest (udstykningskortets mærke D).

Det sikre er følgende (de store bogstaver henviser til de bogstaver, der er påført udstykningskortet):

A. Vardehus' beliggenhed ca. 1300–1439.

Det sandsynlige er:

C. Beliggenheden af hovedbygningen til Varde Ladegård ca. 1439–ca. 1625.

D. Beliggenheden af økonomibygningerne til Varde Ladegård ca. 1439–ca. 1625.

Også før ca. 1300 må der have ligget en kongsgård ved Varde, i hvert fald nævnes der på kong Niels' tid en kongelig bryde i Varde. Om beliggenheden af denne gamle kongsgård kan der kun gisnes.

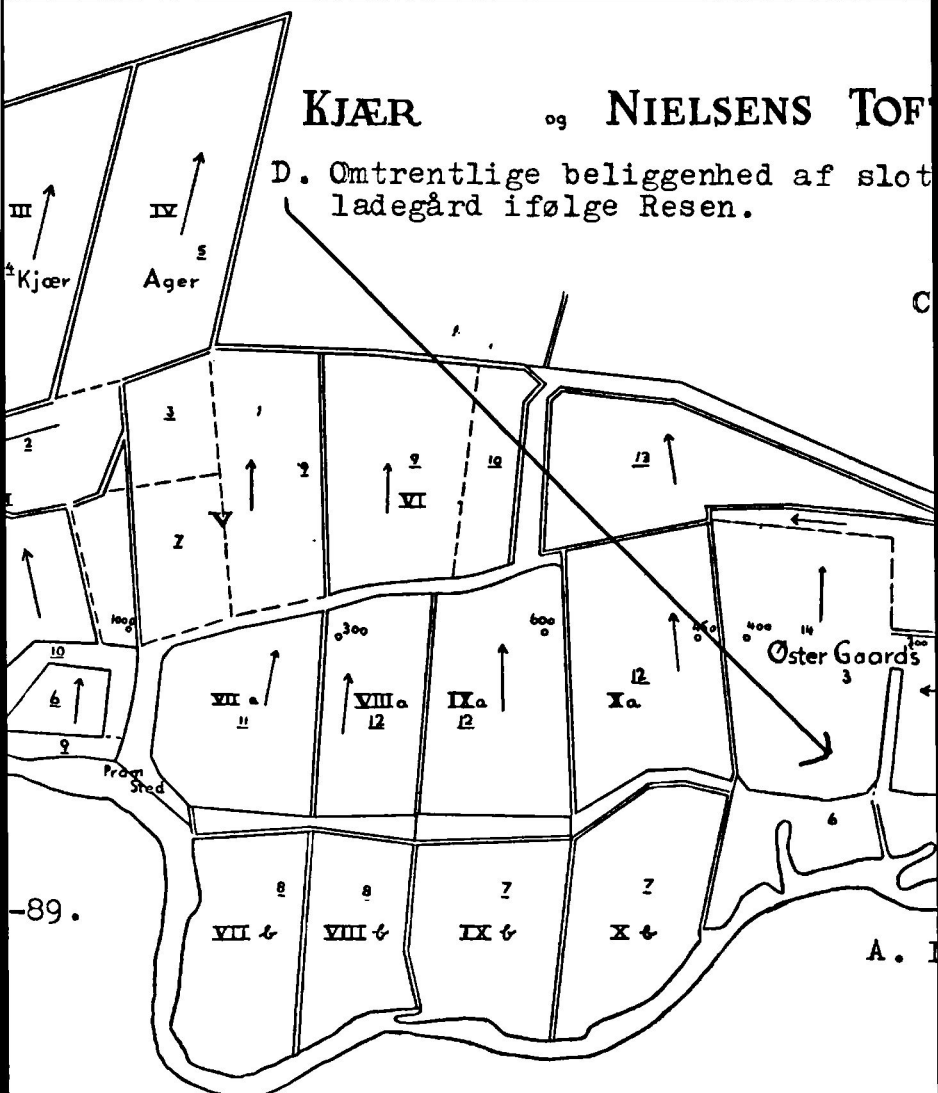

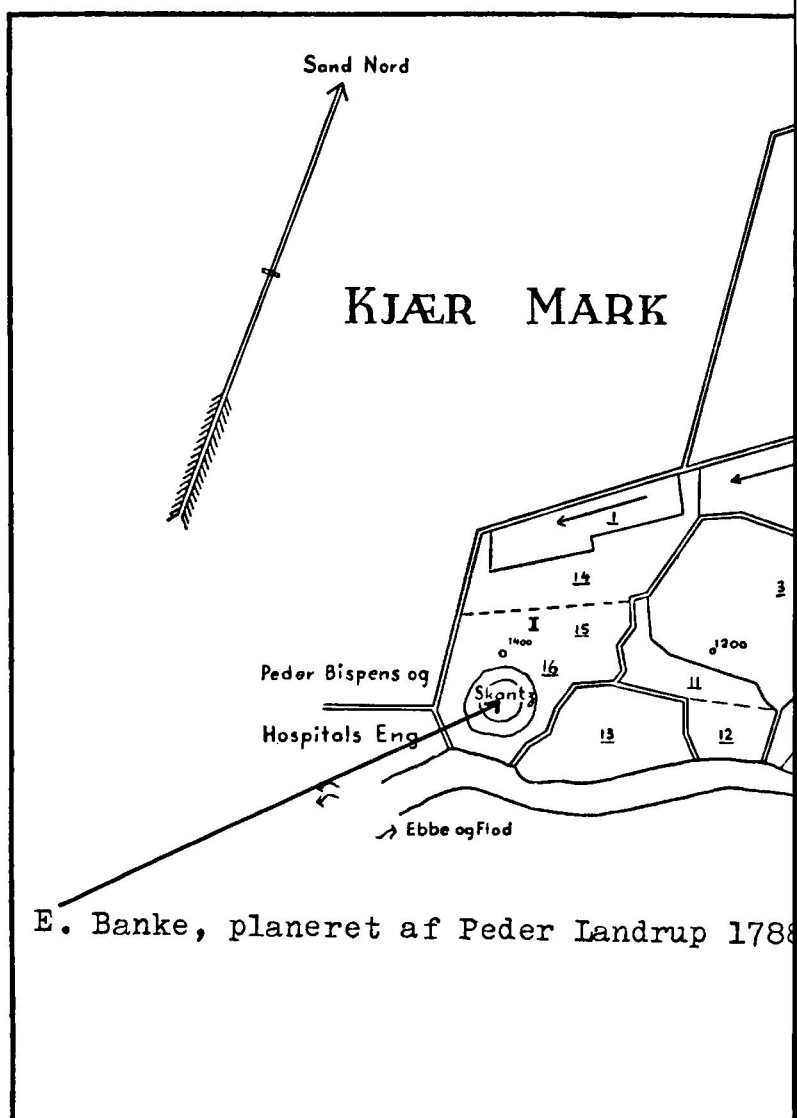
Den fejlagtige fremstilling har ved optagelsen i Trap fået et skær af autoritet og pålidelighed. Det må håbes, at redaktionen af Traps »Danmark« bringer en berigtigelse blandt rettelserne i et kommende bind.

*) »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«. 2. række. 4. bind. Side 506–07.

09

✓

trentlige beliggen-
d af slottet iføl-
Resen.

CARTE over VARDEGAARDS MARK

A. 1787 opmaalt og i Parceler
udlagt af
D. Wesenberg
Kong. L. Inspecteur

